

נשאלתי: אברך צדיק ומדקדק בהלכה, נשוי לאשה שאינה צדקת כמותו, אבל מקפידה על כל ההלכות, ובפרט בדברים שבינו לבינה. אותו אברך דורש מאשתו, להיות שותף בכל בדיקות הטהרה, ולהיות עמה בכל הנושאים הללו. האשה אינה חפצה בכך, ומרגישה מושפלת.

כיצד ראוי לנהוג?

תשובה קצרה היא: אין מקום לכך. ההלכה הידועה שעד אחד נאמן באיסורים, נלמדת מספירת נדה, שכתוב בה: "וספרה לה", ודורשים חז"ל: "לה – לעצמה" (כתובות עב., גיטין ב:). אם אין הוא סומך עליה, יהיה עליו גם לפקח על כל הקניות ועל כל המאכלים שהיא מכינה ועוד ועוד. גם מבחינת בין אדם לחברו, זו גישה מתנשאת משפילה ופוגענית. זהו רצפט ברור לגירושין!

אולם, שאלה זו רחבה יותר.

קיימת תופעה של "צדיקות יתר" - בעיקר אצל מדקדקים במצוות.

כבר אמר שלמה המלך בספר קהלת (ז טז-ז): "אל תהי צדיק הרבה... אל תרשע הרבה". המפרשים (רש"י, אבן עזרא, ספורנו ועוד) מתקשים בפירוש שני הפסוקים הללו: מדוע לא ראוי להיות צדיק הרבה, ולמה לא נאמר כי כל המרבה בצדקות הרי זה משובח? בנוסף: אל תרשע הרבה – משמעותו, שרק הרבה לא תרשע, אבל מעט, אפשר. היתכן?

נראה לי, כי הפסוקים יכולים להתפרש כפשוטם. "עודף צדקות" מסוכן, כמו "עודף רשעות". יתר על כן, עודף צדקות עלול להביא לעודף רשעות.

אבאר את הדברים, בעזרת סיפורי אירועים הידועים לי ממקורם. חברי רבי שילה רפאל זצ"ל סיפר על שני דברים שראה אצל רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל.

א שילה הנער למד בישיבת "קול תורה" בירושלים. שילה היה בן יחיד להוריו, ד"ר יצחק וגאולה רפאל. בישיבת קול תורה הקפידו בשנת השמיטה, שלא להסתמך על היתר המכירה. ואילו בביתו של הנער שילה, סמכו על היתר המכירה. שאל שילה את רבי שלמה זלמן: האם מותר לו לאכול בבית, כאשר הוא מגיע לשם, לעיתים מזומנות? ענה לו רבי שלמה זלמן: שמיטה בזמן הזה דרבנן, כיבוד אב ואם דאורייתא.

אם לא תאכל בבית, יגרם צער רב להוריך. כיבוד אב ואם עדיף!
ב סיפור שני: רבי שלמה זלמן זצ"ל שהתגורר בשכונת "שערי
חסד", ראה בשבת יהודי מבוגר הנושא שלוש טליתות, ולצידו הלכו
קוממיות שני אברכים צעירים, ללא משא. שאל רבי שלמה זמן את
שני הצעירים: האם אתם מכירים את האדם המבוגר ההולך עמכם?
אמרו לו: בודאי, זה אבא שלנו! שאל אותם: מדוע אתם מניחים לו
לשאת משא גדול, ולא נוטלים ממנו את המשא? אמרו לו: אנו
מקפידים, שלא לטלטל בשבת גם כשיש עירוב. אבינו אינו מקפיד.
אמר להם רבי שלמה זלמן: כיבוד אב דאורייתא. המנעות מטלטול
אל תהי צדיק הרבה... אל תרשע הרבה (קהלת ז טז-יז)
הפעם מתארח הרב שלמה דיכובסקי שליט"א*
ב] הוא סובר: ש"אפילו לא קרא אלא קריאת שמע שחרית וערבית
קיים לא ימוש". ומדבריו משמע שלא זו בלבד שאין האדם חייב
ללמוד כל היום כולו, אלא שהוא מקיים את הכתוב: "והגית בו יומם
ולילה" גם במינימום של אמירת מעט דברי תורה בבוקר ומעט
בערב. [אמנם המינימום הזה אינו אידיאלי, על כן אמרו שם בגמרא
ש"דבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ", ופרש": "שלא יאמר
בקריאת שמע סגי (מספיק), ולא ירגיל בניו לתלמוד תורה"].
ולכאורה יש כאן שתי דעות הפוכות של רשב"י?
אחת האפשרויות ליישב את הסתירה שבדברי רשב"י היא לומר:
שדעה אחת נאמרה על ידי רשב"י בתחילה ואחר כך לבסוף חזר בו,
וסדר הדברים הוא כך: בתחילה [במסכת ברכות] היתה דעתו של
רשב"י שעל האדם להקדיש את כל זמנו ללמוד תורה בלבד,
ובדעתו זו הוא החזיק גם לאחר שיצא בפעם הראשונה מן המערה
[שבת לג ב] ולכן כאשר ראה בני אדם חורשים וזורעים, הטיח בהם:
"מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה", ורשב"י שם אינו מסתפק
באמירה זו בלבד אלא עבר לתגובה מעשית "כל מקום שנתנו
עיניהם מיד נשרף". ועל תגובתו זו של רשב"י אמרה להם בת-קול
מן השמים: "להחריב עולמי יצאתם? חזרו למערכתכם!". ואז חזרו
לשבת במערה שנים עשר חודש נוספים, ואחרי שנה של ישיבה
שנייה במערה, שבה כפי הנראה נתגבשה ברשב"י דעה חדשה,
שאנו רואים אותה כבר בהתנהלות החדשה שלו מיד לאחר צאתו

השנייה מהמערה, כפי שמסופר שם, שעל כל מקרה שהיה רבי אליעזר בנו מכה היה רשב"י מרפא, הבן הצעיר עדיין ממשיך בדרכם הישנה ואילו רשב"י בינתיים התמתן ומלמד זכות על המוני העם ומגלה לבנו את שיטתו החדשה: "די לו לעולם אני ואתה". כלומר אין פתרונות של בבת אחת לתיקון העולם, אלא צריך להתחיל לתקנו במעגל פנימי מצומצם של לומדי תורה המקדישים את כל זמנם ללימודה והפצתה, ולאט לאט להרחיב את המעגל הזה, להגדיל את השורות, ובמתינות ובהדרגה לרומם את החברה לרמה רוחנית גבוהה יותר. ואולי בשלב הזה לאחר צאתו השניה מהמערה נאמרה דעתו החדשה של רשב"י: "שאפילו לא קרא אדם קריאת שמע אלא שחרית וערבית קיים לא ימוש".

עמ' 3

בשבת, היא הידור בלבד. (ב"שערי חסד" היה עירוב מיוחד של רבני השכונה. בנוסף לעירוב הכללי של המועצה הדתית). אם אתם לא תקחו ממנו את המשא, אני אקח ממנו! כמובן, שכולם הכירו את רבי שלמה זלמן, והצעירים נאלצו בבושט פנים, לקחת את המשא מאביהם.

ג סיפר לי קרוב משפחתי רי"א נ"י. אביו נפטר בהיותו תלמיד בישיבה. במהלך חדשי האבלות, הוא כמובן, הקפיד שלא להחסיר אף פעם "קדיש". אלא שבחדשים אלו נוספו אבלים נוספים מבין הבחורים. המנהג בישיבה היה כפי ההלכה המקורית, שרק אבל אחד אומר קדיש, ועל כן עורכים תורנות בין כל האבלים לגבי הקדישים באותו יום. במקומות אחרים ובישיבות רבות, לא מקפידים על כך, והאבלים אומרים קדיש ביחד. אותו בחור נגש לאחד מגדולי הפוסקים, ושאל אותו, אם אפשר לשנות את המנהג, ולאפשר לכולם לומר קדיש ביחד. אותו פוסק אמר לו, שמנהג הישיבה שבה למד הוא המנהג הנכון, ואין לשנות. נגש אותו בחור לרבי שלמה זלמן זצ"ל, וסיפר לו מה אמר לו אותו פוסק. אמר לו רבי שלמה זלמן: ומה תאמר האמא? הרי יש לך אמא, והיא בודאי מתקשרת אליך לעיתים קרובות. היא בודאי שואלת, אם אתה מקפיד על אמירת קדיש לע"נ אביך ז"ל. מה תאמר לה? שאתה פעם אומר ופעם לא אומר, לפי התורנות. היא בודאי תצטער, והרי כתוב: כל אלמנה ויתום לא תענון! אמור לראש

הישיבה שרבי שלמה זלמן מצוה לשנות את המנהג, ולהניח לכל האבלים לומר קדיש ביחד!

ד בתקופה הראשונה לאחר נישואי, נהגתי שלא לטלטל בשבת. כאשר נולדו הילדים, חשבתי שלא נכון יהיה להטיל על אשתי את טלטול העגלה והילדים, ושיניתי את מנהגי. ראיתי בצער רב, אברכים רבים המקפידים על טלטול בשבת – במקום שיש עירוב – והופכים את נשותיהם ל"גוי של שבת", ועוד מניחים על העגלה משאות נוספים, כמו טלית ולעיתים גם דברי אוכל שונים. כמו כן, הם מקפידים שלא לטלטל במדרגות בגלל שאינם סומכים על עירוב חצרות, ונשותיהם נאלצות להעלות את העגלה ואת התינוקות במעלה המדרגות. אמרתי לאותם "צדיקים": נשותיכם שוות לכם לחלוטין לכל דיני שבת. אתם טועים, אם אתם סבורים שתקבלו חלק גדול יותר בעולם הבא, על חשבון נשותיכם. האם כך אתם מקיימים: "ומכבדה יותר מגופו"? לא קבלתי תשובה!

ה אברך צדיק, הקפיד בכל ימי חג הסוכות לישון בסוכה. כאשר נולדו לו ילדים, ואשתו בקשה שילון בבית בכדי לסייע לה בלילה, אמר לה: תחשבי שאני נמצא במילואים. תלמדי להסתדר לבדך! כעסתי מאוד על אותו אברך. הטיפול בתינוק אינו חובת האשה. האב חייב לטפל בבנו, כאמור בשו"ע אבן העזר סימן פ"ב. ואם אין לו אב, יכולה האם עקרונית למסור את הילד לטיפול לקהל. האב אינו יכול לצאת "למילואים" עצמיים, ולפטור את עצמו מגידול הילדים. אם ברצונו לישון בסוכה, יאיל לשכור על חשבון מטפלת קבועה. הוא לא יעשה זאת, כי אינו משתכר. להטיל על אשתו את העומס בקימה לבדה בלילות, בגלל מצות סוכה המוטלת עליו – זו צדקות יתר על חשבון אחרים! מעבר לכך יש גם ענין של מצטער פטור מן הסוכה ושל משמשי חולה. הוא בודאי פטור, ואם הוא רוצה להחמיר על עצמו – לא על חשבון אשתו. צדקות יתר, מביאה לרשעות יתר!

ו הכרתי אברכים שהיו דחוקים מאוד בפרנסתם. ואעפ"כ, לקראת סוכות היו מהדרים בלולב נאה ובאתרוג נאה, ושילמו במחירם סכומי עתק. הם לא הסתפקו בארבעה מינים כשרים למהדרין. הם רצו את היפים והטובים ביותר שמחירים הרקיע שחקים. שאלתי אותם: האם קיימו את ההלכה המובאת ברמב"ם (הלכות יום טוב פרק ו' יז-יח)

המחייבת לשמח את אשתו בבגדים ובתכשיטים לכבוד יום טוב?
אמרו לי שמאוד היו רוצים, אבל אין להם את הכסף לכך. אמרתי:
אפשר לצאת ידי חובה בארבעה מינים כשרים ואפילו מהודרים
בסכום פחות בהרבה, ולקנות תכשיט ובגד לאשה לכבוד החג. הידור
מצוה עבור הבעל, אינו שקול כנגד ביטול מצות ושמחת בחגך לאשה
ולילדים!

ז דוגמה נוספת מן השנים הרבות – 50 שנה - בהן כהנתי כרב בתל
אביב. בתי הכנסת שבהן כהנתי ("ישורון", "היכל מאיר") הכנסתי נוהל
קבוע לחייב את ההורים של נערי בר-מצוה (שרובם לא היו שומרי
מצוות) לחתום על מכתב התחייבות, כי יגיעו לבית הכנסת ללא חילול
שבת – קרי, ברגל, ולא במכונית. אולם, היו כאלו שלא עמדו
בהתחייבותם, החנו את המכונית ברחוב סמוך, ומשם הגיעו לבית
הכנסת. והיו מתפללים שבדרכם לבית הכנסת הבחינו בדבר, וסיפרו
לי. התעוררה שאלה, האם למנוע מן הנער לעלות לתורה בנסיבות
אלו, שהרי זו מצוה הבאה בעברה. התנגדתי לכך. אמרתי לאנשי בית
הכנסת: ראשית, הנער אינו אשם. ההורים הם החוטאים. שנית, אם
נמנע ממנו מלעלות לתורה בגלל חילול שבת, הוא לעולם לא ירצה
להתקרב לבית כנסת, וגם לא ירצה לחגוג לילדיו שלו בר מצוה – הכל,
בגלל הפגיעה האנושה שנפגע. מותר לנו להעלים עין בשבת העליה
לתורה, ולהעיר לאחר מכן. כך לפחות יהיה סיכוי לנער הזה להגיע אי
פעם למצב של שמירת מצוות, וכך יהיה סיכוי לנער הזה ולמשפחתו.
ואכן, היו מקרים לא מעטים של נערים שגדלו והביאו את ילדיהם
לחגוג בר מצוה בבית הכנסת.

ח גן החיות בתל אביב שכן בזמנו במקום שבו עומד הבנין הגדול של
עיריית תל אביב ו"גן העיר" הסמוך. הגן היה פתוח בשבת. לפי מדיניות
העירייה באותה תקופה, לא נדרשו כרטיסי כניסה לגן בשבת. התוצאה
היתה כפולה: חילול שבת ענקי. אוטובוסים ומשאיות מכל הארץ הגיעו
בשבת לתל אביב בכדי ליהנות מביקור חינוך בגן, ופשיטת רגל
כלכלית של הגן. מי פתי ישרם כסף על כרטיס כניסה באמצע השבוע,
כאשר בשבת אפשר להכנס חנם אין כסף. פניתי לסגן ראש העיר
מטעם ה"מזרחי", ואמרתי לו, כי ראוי לפעול באחת משתי דרכים:
לגבות כסף עבור כניסה לגן בשבת – אולי מחיר גבוה יותר – "שכר

שבת", או לחילופין, לסגור את הגן בשבת. בכך ימנע חלק גדול מחילול השבת הענק בחסות העיריה. הוא ענה לי על כך: אינני יכול לסגור את הגן. מצד שני, גם אינני יכול לגבות כסף עבור כניסה לגן בשבת, כי איך תראה העיריה, אם תדרוש תשלום בשבת? אמרתי לו, שמראית העין החיצונית אינה שקולה כנגד חילול שבת המוני. דעתי לא התקבלה.

ט רבי חיים עוזר גרודזינסקי זצ"ל – הסמכות ההלכתית הגדולה בדור שקדם לשואה, נשאל ע"י גיסו רבי יצחק קוסובסקי זצ"ל, שהיה רב ביוהנסבורג דרום אפריקה, כיצד לנהוג ביהודים שבאים לבית הכנסת בשבת, ולאחר מכן פותחים את החנות. יש לזכור, כי בדרום אפריקה של הימים ההם היה קשה ביותר לשמור שבת, ורבים מיהודי ליטא שהגרו לשם, נאלצו לעבוד בשבת. שומרי שבת היו מעטים ממש. שאלתו היתה, אם לתת להם עליה, ואם לאפשר להם לעלות לדוכן בימים טובים, או לומר להם שכל עוד הם מחללים שבת, עדיף שלא יבואו לבית הכנסת? תשובתו היתה: אם תמנע מהם לבוא לבית הכנסת ואם לא תאפשר להם לעלות לתורה ולדוכן, הם ישכחו כליל את יהדותם. עדיף לקרבם, ואולי במשך הזמן הם או צאצאיהם ישמרו שבת. התשובה מופיעה ב"אחיעזר" חלק ד, והיא ידועה לי מצאצאי עמ' 4

הרב קוסובסקי זצ"ל.

י מספרים על אברך שנכנס לפני פסח לרבי אהרן ליב שטיינמן זצ"ל, ושאלו: האם להורות לאשתו לנקות ב"סכין" בין מרצפות הבית, כיון שהוא חושש למשהו חמץ שנכנס שם. ענה לו הרב שטיינמן: אכן זה חשש גדול, ולכן, אל תסמוך בזה על אשתך, אלא אתה בעצמך תנקות את כל הבית, ותעבור בין המרצפות עם סכין חדה... אסתפק בדוגמאות הללו.

המקור ההלכתי לכל השאלות הללו הוא במסכת גיטין (דף נו). בסוגית קמצא ובר קמצא. הסיפור ידוע, ואין צורך להאריך בו. בהמשך הסיפור מובא כי אותו אדם, שאוהבו היה קמצא, ושונאו היה בר קמצא, הוציא את בר קמצא שהוזמן בטעות לסעודה שערך. החכמים ישבו שם, ולא מחו. הלך בר קמצא למלך, ואמר לו: מרדו בך היהודים. אמר לו המלך, מנין אתה יודע? אמר לו, שלח בידי קרבן להקריבו

בבית המקדש, ותראה אם יקריבוהו. שלח בידו קרבן, ובר קמצא הטייל בו מום בניב שפתיים או בדוקין שבעין, שעבורנו הוא מום, ועבורם אינו מום. לא קבלו את הקרבן. רצו החכמים להקריבו בכל אופן, משום שלום מלכות. אמר רבי זכריה בן אבקולס: יאמרו בעלי מומים קרבים על המזבח. רצו חכמים להרוג את השליח שלא ילך וילשין למלך. אמר רבי זכריה: יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג. לא הקריבו את הקרבן, והמלך עלה על ירושלים והחריב את בית המקדש. אמר רבי יוחנן: "ענתוונותו של רבי זכריה בן אבקולס, החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו". בודאי, מבחינה הלכתית טהורה צדק רבי זכריה. אסור להקריב בעלי מומים על המזבח, וכן מטיל מום בקדשים אינו חייב מיתה. אולם מבחינת התוצאה העתיידית, קבלת פסק הלכה כזה עלולה לסכן את עם ישראל. רבי זכריה גרס, כי יקוב הדין את ההר, ואין לעבור על ההלכה בשום פנים.

ב"אגרת לדיינים" שכתבתי ערב פרישתי לגימלאות מבית הדין הגדול (האגרת מופיעה במילואה בתחילת חלק א לספרי "לב שומע לשלמה") עסקתי בדברים אלו, ובמשמעות הבטוי: "ענתוונותו". כאן אפרש את הדברים בפשטות: "ענתוונותו" היא "צדקות יתר". יש לזה מקור ברור מן התוספתא במסכת שבת (פרק יז ד). נאמר שם: "בית הלל אומרים, מגביהין מעל השולחן עצמות וקליפין. בית שמאי אומרים מסלק את הטבלא כולה ומנערה. זכריה בן אבקולס לא היה נוהג לא כדברי בית שמאי ולא כדברי בית הלל, אלא נוטל ומשליך לאחר המטה. אמר רבי יוסי, ענתוונותו של רבי זכריה בן אבקולס שרפה את ההיכל". המחלוקת היא בשבת בדיני מוקצה, אם מותר להוריד מן השולחן את שיורי האוכל מסעודת השבת. רבי זכריה החמיר על עצמו, והעדיף ללכלך את הבית, ולא להכנס לספקות. זו התנהלות צדקנית, שתוצאותיה בית מלוכלך בשבת. יש גם להניח שהציבור לא יעמוד בזה, ויגיע לחילול שבת. ענתוונות היא מלה נרדפת לצדקנות. רבי יוסי ראה בזה את המכנה המשותף לפסיקותיו ההלכתיות של רבי זכריה שהביאו לחורבן הבית.

היות וחכמי ישראל התנערו מדרך זו, הרי לנו, שכאשר יש לצדיקות יתר, או לצדקנות, תוצאות שליליות, אין ללכת בדרך זו. צדיקות יתר מסוכנת, ומביאה לחורבן הבית!

הדברים ראויים לתשומת לבם של רבנים ועסקני ציבור העומדים בפני הכרעות קשות, כאשר בכל צד של ההחלטה ישנן חששות מוצדקים של פגיעה בהלכה או פגיעה בבני אדם. כמו כן, גם אדם בביתו הפרטי עומד לא פעם בפני הכרעות קשות, כאשר איך שלא יחליט תהיה פגיעה בעקרונות חשובים. בכל הכרעה הלכתית, חשוב מאוד לשקול את ההשלכות בעתיד, ובאם חששות אלו יביאו חלילה לפגיעה גדולה יותר או לחילול השם. עודף צדקות המתחשב אך ורק במצב הנוכחי, ואינו מתחשב בזולת ובציבור ובהשלכות העתידיות, מסוכן לפרט ולכלל! לתשומת לבם של כל הנוגעים בדבר! "אל תהי צדיק הרבה", מביא ל"אל תרשע הרבה". נוכחנו בזה לצערנו, הן בדברים הנוגעים לכלל והן בדברים הנוגעים לפרט. הקב"ה יזכנו לגאולה שלימה במהרה.

{*הרב שלמה דיכובסקי שליט"א היה חבר בית הדין הרבני הגדול ועם פרישתו מונה כמנהל בתי הדין הרבניים. הוצע לו לכהן כשופט בבית המשפט העליון אך דחה את ההצעה לאחר שנועץ עם הגר"ש אלישיב זצ"ל.} להלן תגובתו של הרב יואל קטן הי"ו לתשובתו של הרב דיכובסקי נ"י: [הכרתי אישית את אביו של הרב דיכובסקי זצ"ל [רבי שמעיה] ממרביצי התורה בכל שעות היום והלילה. מקום מושבו היה בבית הכנסת מאה שערים בתל אביב [בית שלמה] בקומה הראשונה של בית הספר יסודי התורה. ריכז סביבו קהל מגוון מתל אביב הקטנה, שעוד ידעה שמירת שבת מהי ש.שיף] אכן תשובה לעניין. אולם אומר מה שמטריד אותי, וכבר אמרתי את זה גם לרב דיכובסקי שליט"א.

התשובה הנכונה והמעניינת הזו רלוונטית לקבוצות מסוימות בציבור החרדי, ואולי לבודדי בודדים בציבור שלנו. אבל האם זו הבעיה שלנו, החמרת יתר? האם מצויות אצלנו בעיות של כפייה להחמיר בענייני טהרה וצניעות חומרות שאין להן מקום כלל בפוסקים? אולי הבעיה שלנו היא הפוכה, המקרים הרבים בהם אחד מבני הזוג מתחיל 'לחפף', והשאלה היא עד איפה בון זוג יכול לשתף פעולה והיכן הוא צריך 'לדפוק על השולחן'? אני מניח שגם אתה מכיר יותר מזוג אחד שבשלב מסוים האשה התחילה 'להקל' בכיסוי ראש, בהתחלה

להוציא שערות יותר ממה שהיא הוציאה עד עתה, ואח"כ להקטין את 'שטח' כיסוי הראש באופן משמעותי, ואח"כ להסתפק בבנדנה ואולי כבר גם בזה לא - איך על הבעל להגיב? אני מניח שגם אתה מכיר זוגות שפעם הבעל היה קובע עיתים לתורה ומקפיד ללמוד תורה עם ילדיו ומתפלל קבוע בציבור, ופתאום הוא מאוד עסוק בדברים אחרים ואין לו זמן וחשק לכל זה, ועיני אשתו כלות? בקיצור, לא אכביר בדוגמאות, אבל לא פחות מאשר לגעור במחמירים ובמקצינים ובמגזימים - הגיע הזמן שנחשוב איך להגיב אישית וציבורית מול המחפפים...

ואתה שלו' וביתך שלו', בשורות טובות לכלל ולפרט, הק' יואל.

עמ' 5

כשמשה רבינו, מתאר באזני העם. כיצד היו הימים, בהם הוא עלה לקבלת התורה. ובמיוחד לאחר שישראל חטאו בעגל. ואז נאלץ משה להוסיף, עוד שמונים ימי תפילה. כשרק בסופם, נתרצה. הקב"ה בשמחה לישראל. כשסלח להם, על מעשה העגל 1
אך מכיוון שכל פורענות, שבאה על ישראל במדבר – הינו המשך העונש, על חטא העגל 2. משה רבינו מתאר בפניהם, כיצד העונשים שבאו במדבר. היו כולם, כתוצאה מחטא העגל.
ולכן בתחילה נמצאת, תפילת משה בעד אהרון. שהועילה להמתיק, את גזירת כלוי בניו. כשרק נדב ואביהו מתו, ואילו אלעזר ואיתמר נשארו 3. ומעין זה, גרמו ישראל בעוד כמה פעמים במדבר. בתבערה, במסה ובקברו התאוה.
שבכל המקומות האלו, גרמו חטאי ישראל. להסתלקותם, של מנהיגי ישראל.

בתבערה – אש המחלוקת, כילתה את קציני המחנה. וכל שבעים

הזקנים שהיו בהר סיני, מתו אז 4

במסה – נענשו על כך, משה ואהרון 5. שלא זכו להיכנס עם ישראל

לארץ. ולולי כן, לא הגיע זמנם להפטר מן העולם 6

ובקברות התאוה – שם נגלה למשה בנבואה, שלא יזכה להכניס את

ישראל לארץ. ויהיה זה יהושע תלמידו, שיזכה לכך 7

ומעל הכל, עניין שליחת המרגלים. שגרם לכך, שאיש מכם לא יכנס

לארץ. וכל זה כהמשך לעונש, על חטא העגל 8

לאחר מכן ממשיך משה, ומתאר לישראל את תפילתו בהר. יחד עם כתיבת הלוחות השניים. וכשם שברחו ישראל, מהר סיני. כתינוק הבורח מבית הספר 9. כך ארע אחר פטירת אהרון, כשבני ישראל ברחו עד לבני יעקן. וכשם ששבט לוי, לא חטא בעגל. כך היו אלו בני שבט הלוי 10, שהשיבו את העם 11

וכתיקון לכך עשו ישראל, אבל מיוחד על אהרון. כשהם נמצאים ביטבתה, ארץ נחלי מים 12. ובזה הם הראו, שאין להם עוד תלונות. ובמיוחד בכל הקשור לחסרון מים.

את העניין הזה, מבקש משה להטמיע בעם. עליו לזכור בתחילה, את אשר עשה בימים קדמונים. וביחד עם זאת, לא לשכוח 13. אלא לשנן בכל דור, ולהיזהר שלא נאחז במעשי אבותינו אלו.

וכל מה שנדרש מאתנו, הוא יראת שמים 14. שכל מי שיש לו זה, לא חסר דבר 15. ואף המצוות הגדולות, קלות הם בעיניו לקיימם 16. וכשנעשה כן, נזכה לכל הטובה - לטוב לך 17

1 - 'ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום', שנאמר (שמות לב) ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה באותה עלייה נתעכבתי ארבעים יום נמצאו כלים בכ"ט באב. שהוא עלה בשמונה עשר בתמוז, בו ביום נתרצה הקדוש ברוך הוא לישראל, וא"ל למשה (שם לד) פסל לך שני לוחות. עשה עוד מ' יום, נמצאו כלים ביו"כ בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה, וא"ל למשה (במדבר יד) סלחתי כדברך. לכך הוקבע למחילה ולסליחה ומנין שנתרצה ברצון שלם. שנאמר בארבעים של לוחות אחרונות (דברים י) ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים, מה הראשונים ברצון אף אחרונים ברצון. אמור מעתה, אמצעיים היו בכעס – רש"י דברים ט, יח 2 - עתה שמעתי אליך מלכותם יחד ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל – רש"י שמות לב, לד

3 - 'הנותרים', מן המיתה. מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה, על עון העגל. הוא שנאמר (דברים ט) ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו, ואין השמדה אלא כלוי בנים שנא' (עמוס ב) ואשמיד פריז ממעל. ותפלתו של משה בטלה מחצה, שנא' (דברים ט) ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא – רש"י ויקרא י, יב

4 - 'בקצה המחנה'... רבי שמעון בן מנסיא אומר בקצינים שבהם ובגדולים... והזקנים הראשונים היכן היו והלא אף במצרים ישבו עמהם שנאמר (שמות ג) לך ואספת את זקני ישראל אלא באש תבערה מתו וראוים היו מסיני לכך דכתיב (שמות כד) ויחזו את האלהים שנהגו קלות ראש כנושך פתו ומדבר בפני המלך וזהו (שם) ויאכלו וישתו ולא רצה הקב"ה ליתן אבלות

במתן תורה ופרע להם כאן – רש"י במדבר יא, א ו-טז

- 5 - לפי שבראשונה לא הוציא אלא טיפין לפי שלא צוה המקום להכותו אלא ודברתם אל הסלע והמה דברו אל סלע אחר ולא הוציא אמרו שמא צריך להכותו כבראשונה שנא' (שמות יז) והכית בצור, ונזדמן להם אותו סלע והכהו – שם כ, יא
- 6 - ד"א אין אתה טוב ממנו (דברים לב) על אשר לא קדשתם הא אם קדשתם אותי עדיין לא הגיע זמנכם להפטר – שם כז, יג
- 7 - ד"א תנם אל בית הכלא לפי שהיו מתנבאים משה מת ויהושוע מכניס את ישראל לארץ – שם יא, כח

- 8 - 'ארבעים שנה', לא מת אחד מהם פחות מבן ס' לכך נגזר ארבעים כדי שיהיו אותם של בני עשרים מגיעין לכלל ששים ושנה ראשונה היתה בכלל ואע"פ שקדמה לשלוח המרגלים לפי שמשעשו את העגל עלתה גזירה זו במחשבה אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם וזהו שנאמר (שמות לב) וביום פקדי במרגלים ופקדתי עליהם חטאתם ואף כאן נא' תשאו את עונותיכם ולא עונכם שתי עונות של עגל ושל תלונה וחשב להם במנין חייהם מקצת שנה ככולה וכשנכנסו לשנת ששים מתו אותם של בני עשרים – שם יד, לג
- 9 - הרמב"ן לפרשת בהעלותך

- 10 - בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם בעגל ובני לוי לא טעו הבדילים המקום מכם וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן לומר שאף בזו לא טעו בה בני לוי אלא עמדו באמונתם – רש"י דברים י, ח
- 11 - אלא אף זו מן התוכחה. ועוד עשיתם זאת, כשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד, יראתם לכם ממלחמת מלך ערד, ונתתם ראש לחזור למצרים, וחזרתם לאחרים שמונה מסעות עד בני יעקן, ומשם למוסרה, שם נלחמו בכם בני לוי והרגו מכם ואתם מהם, עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם, ומשם חזרתם הגדגדה הוא חור הגדגד – שם, ו

- 12 - במוסרה עשיתם אבל כבד על מיתתו של אהרן שגרמה לכם זאת ונדמה לכם כאלו מת שם וסמך משה תוכחה זו לשבירת הלוחות לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות ולהודיעך שהוקשה לו מה שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל – שם, ז

- 13 - זכר אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם ה' – דברים ט, ז
- 14 - ועתה ישראל מה ה' אלהיך שאל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאבה אתו ולעבד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך – שם, יב
- 15 - ואמר רבי חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר (דברים י, יב) ועתה ישראל מה

ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה – ברכות לג:

16 - אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא והא"ר חנינא משום ר' שמעון בן יוחי אין לו להקב"ה

בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים שנאמר (ישעיהו לג, ו) יראת ה' היא אוצרו. אין לגבי

משה מילתא זוטרתא היא. דאמר ר' חנינא משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו

דומה עליו ככלי קטן קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול - שם

1 7 - ואף היא לא לחנם אלא לטוב לך שתקבלו שכר – רש"י דברים י', יג